

PÁLYAKEZDŐ DIPLOMÁSOK AZ ELSŐ ÁLLÁSTALÁLÁS KÉPZÉSI TERÜLETI KÜLÖNBSÉGEI ÉS AZ OKTATÁSI INTÉZMÉNY HATÁSA

BARTUS TAMÁS^{a,*} – RÓBERT PÉTER^{b,c}

^aBudapesti Corvinus Egyetem

^bTÁRKI Zrt.

^cSzéchenyi István Egyetem

Tanulmányunkban¹ nappali tagozaton, BA vagy MA szinten abszolutóriumot szerzett hallgatók esetében vizsgáljuk az első állás megszerzését. Hipotéziseink szerint jobb kilátásokra számíthatnak 1) a mesterszakon, illetve 2) a számítástechnikai, műszaki területen végzettek, 3) a felsőoktatási intézmény hatása pedig a bölcsészettudományi, gazdaságtudományi, társadalomtudományi területeken a legerősebb. Hipotéziseinket a Diplomás Pályakövetési Rendszer 2011–2015 hullámaival teszteljük. Eredményeink szerint 1) az MA vagy osztatlan képzést végzettek nagyobb eséllyel és gyorsabban találják meg az első állást; 2) a legjobb elhelyezkedési esélyekkel az informatikai és a pedagógus területen végzettek rendelkeznek; 3) a gazdaságtudományi, a művészeti és a társadalomtudományi képzési területeken az intézmény is jelentős mértékben befolyásolja az elhelyezkedési esélyeket. Az eredmények azt sugallják, hogy a diplomások képzése és a diplomás munkaerő iránti kereslet nem illeszkedik tökéletesen.

Kulcsszavak: munkaerőpiac, képzési terület, Diplomás Pályakövetési Rendszer

The present paper examines job finding rates and job search duration among university and college graduates with pre-degree certificate. We hypothesize that labour market success is relatively high 1) among master-level graduates, 2) in informatics and technical fields 3), and the effect of institutions is the strongest in the fields of humanities, economics and business and social sciences. We test our hypotheses using the 2011–2015 waves of Graduate Tracer Survey. We find that 1) master-level graduates are more successful in terms of getting a job and search duration than bachelor-level graduates; 2) graduates in the fields of informatics and pedagogy face the best labour market prospects; and 3) the institution of graduation has the largest effects in the fields of economics and business,

* Levelező szerző: Bartus Tamás, Budapesti Corvinus Egyetem, Szociológia és Társadalompolitika Intézet, 1093 Budapest, Közraktár utca 4–6. E-mail: tamas.bartus@uni-corvinus.hu

¹ Az elemzés az EFOP-3.4.5-VEKOP-17-2017-00001 „Rendszerszintű fejlesztések és hozzáférés bővítését szolgáló ágazati programok a felsőoktatásban” című projekt keretében készült. A szerzők köszönetüket fejezik ki a két névtelen bíráló hasznos észrevételeiért.

arts and social sciences. We argue that these results indicate incongruence between studies and the labour market needs.

Keywords: labour market, field of education, Graduate Tracer Survey

Bevezetés

Tanulmányunkban nappali tagozaton, BA vagy MA szinten abszolutóriumot szerzett hallgatók esetében vizsgáljuk, hogy milyen arányban és mennyi idő alatt találták meg első állásukat. Ez két olyan jellemző, amelyeket az iskolából a munkaerőpiac világába való átmenet tipikus indikátorainak tekintenek. Nyilvánvaló, hogy ezzel nem vizsgáljuk ennek a bonyolult folyamatnak minden jellegzetességét, nem vállalkozunk arra, hogy egyetlen kutatás keretében az iskolából a munkaerőpiacra való átmenet folyamatát minden szempontból elemezzük.

Az elemzés során egy fejezetben röviden áttekintjük a téma elméleti hátterét és szakirodalmát. Ennek alapján felállítunk hipotéziseket, amelyeket az empirikus adatok statisztikai vizsgálatával próbálunk igazolni. A statisztikai vizsgálat első lépéseként leíró jelleggel bemutatjuk az adatokat, amelyekkel dolgozunk. Ezután térünk át a képzési területek különbségeire irányuló, regressziós modelleket alkalmazó vizsgálatra. Ezen belül külön foglalkozunk azzal a kérdéssel, hogy mely képzési területek esetében lehet szerepe annak, hogy a végzett hallgató melyik felsőoktatási intézményben tanult. A tanulmány végén visszatérünk a hipotézisekre, összegezzük a kutatási eredményeket, megemlítve ezek korlátait is, és javaslatot teszünk további kutatási lehetőségekre.

A kutatás elméleti és szakirodalmi háttere

Jóllehet a közgazdászok számára az iskolai befektetések megtérülése elsősorban a keresetekben, a magasabb végzettséghez kapcsolódó bérprémiumban jelentkezik (pl. *Mincer 1958, 1974; Becker 1962, 1964; Magyarországon pl. Kertesi–Köllő 1997; Galasi 2004, 2005; Kézdi 2004*), a magasabb iskolázottsághoz kapcsolódó megtérülések köre ennél jóval szélesebb. A magasabb iskolázottsághoz számos, jövedelmen túli előnyt és jutalmat kapcsol még a szakirodalom; nem túlzás társadalmi megtérülési rátákról beszélni (*Varga 1995*). Kiemelhető a munkaerőpiacon való alkalmazhatóság mértéke, összefüggésben a képzettséggel, amit az *Education at Glance* (OECD) kiadvány nemzetközi statisztikai is jeleznek. Lényegében arról van szó, hogy a magasabb iskolázottság egyfajta biztosíték a munkaerőpiacon az állásvesztés, a munkanélküliség elkerülésére (*Mincer 1974, 1991; Magyarországon Kertesi–Varga 2005*). Mindez fokozottan igaz abban az esetben, ha a magas iskolázottság diplomás végzettséget jelent, amit jól mutatnak nemzetközi DPR (Diplomás Pályakövetési Rendszer) kutatási eredmények is (pl. *Teichler 2000; Schomburg–Teichler 2007*).

A téma állandó kutatási jelenléte nem meglepő, hiszen az iskolából a munkába való átmenet során mind a kiindulási pont (képzési rendszer), mind a végállomás (munkaerőpiac) folyamatos átalakulásban van. A képzési rendszer változása esetében a kulcsfogalom a *bővülés, az expanzió, vagyis hogy az egymást követő generációk tagjai egyre nagyobb*

arányban szereznek magasabb végzettséget. Ez a képzési rendszer minden szintjére igaz, de témánk szempontjából elsősorban a felsőoktatás-bővülés lényeges (Schofer–Mayer 2005). A képzési rendszer ráadásul nemcsak úgy bővül, hogy a tanulói, hallgatói létszámok emelkednek, hanem abban az értelemben is, hogy az akkreditált képzések köre, a kibocsátott végzettségek, diplomák száma is folyamatosan növekszik. Ez egyáltalán nem könnyíti meg a munkáltatók helyzetét, akik a pályakezdő munkaerő kiválasztásakor – a végzettség mögött feltételezhető tudásról, kompetenciákról – az oktatási intézményekkel kapcsolatos korábbi tapasztalataikra próbálnak építeni. Ezeknek számukra jelzésértéke van (Spence 1973, 1981), s ezeknek a funkcióknak az alkalmazása a pályakezdők jó kiválasztására vonatkozó gyakorlatban egyre nehezebb, ha a frissen akkreditált képzések, diplomák tartalma ismeretlen vagy egyetlen. Ilyenkor alternatív módon a képzési intézmény jelzésértéke növekszik meg a munkáltatók szemében.

A munkaerőpiac esetében a pályakezdés vizsgálatakor a tényezők legalább két további körével számolni kell. Az egyik a gazdasági átalakulás, amelynek során folyamatosan módosul a foglalkozásszerkezet, erősödik a gazdaság posztindusztriális jellege, változik a pályakezdőket kereső vállalati közeg. A tényezők másik körét ilyen kulcsfogalmak jelzik, mint a bizonytalanság fokozódása, a rugalmasság (flexibilitás) növekedése, az atipikus foglalkoztatás terjedése (ILO 2015, 2018). Így gyakorlatilag elmondható, hogy a képzés és a munkavégzés esetében, mind a kínálati, mind a keresleti oldal (gyorsuló) változása figyelhető meg. Az átalakulások inkongruenciát generálnak a munkahelyi kereslet és a képzési kínálat között. Ennek speciális formája a (pályakezdő) diplomás foglalkoztatási inkongruencia, ami a diplomások iránti szerkezeti kereslet és kínálat eltéréséből adódik.

Korábbi hazai kutatások reflektáltak ezekre a problémákra, amelyek végső soron az iskolai befektetések megtérülésének változásait érintik, mint a felsőoktatás bővülésének következményei (Galasi 2002); vagy a pályakezdő foglalkozások szerkezeti átalakulása és az egyes foglalkozási osztályokba való bekerülés (Róbert 2002). A felsőoktatás eltömegesedésének veszélyeire több szakértő is figyelmeztet (Hrubos–Polónyi 2000; Polónyi–Timár 2001), de az említett Galasi-elemzés szerint az egyetemi diploma továbbra is jól megtérülő befektetés. Bár a képzési területi különbségek jelentősek, úgy tűnik, a képzés bővülése kevésbé érintette a magasabb iskolázottsághoz kapcsolódó bérelőnyt (Kertesi–Köllő 2005). Vonatkozó kutatások vizsgálják a diploma és végzett munka illeszkedését is, hogy mennyiben lehet beszélni alulfoglalkoztatásról (túlképzésről). Ezek a fogalmak jelentős mértékben átfednek a korábban említett inkongruencia jelenséggel, vagyis hogy különböző végzettségi területek esetében a diplomások milyen arányban dolgoznak diplomás, végzettségüknek megfelelő munkakörben (Lakatos 2016; Zerényi 2017; Girasek–Hosznayk–Veres 2019).

A képzési rendszer kínálati oldalának és a munkaerőpiac keresleti oldalának változása univerzális jelenség. Ugyanakkor az, ahogy ez a viszony megvalósul, már függ attól, hogy az oktatás és a képzés világa milyen módon kapcsolódik egymáshoz. Ebben a tekintetben vannak jellegzetes „rezsim-különbségek”: az oktatási rendszer tekintetében számít a standardizáltság foka, valamint a szakképzés és általános képzés viszonya, vagyis hogy a képzés tartalma mennyire gyakorlatorientált. Ahol a képzés tartalma standardabb és erősebb a szakképzés jellege, ott a pályakezdők állástalálása gyorsabb és a képzés jelzésértéke is jobban működik a munkáltatók esetében (Allmendinger 1989; Shavit–Müller 1998; Gangl 2002; Wolbers 2007).

A magyar rendszer közelebb áll a porosz, mint az angolszász rendszerhez; a képzés tartalma, a kimeneti elvárások egységesebbek. A szakképzési jelleg ugyan csökkent a rendszerváltás után, de a duális képzésre helyeződő hangsúly (a felsőoktatásban is) éppen abba az irányba mutat, hogy ez a tendencia megfordult és újra erősödik.

Hipotézisek

Tanulmányunkban alapvetően két függő változót különböztetünk meg: 1) Megtalálta-e vagy sem első állását a pályakezdő, aki csak az abszolutorium megszerzése után kezdte az álláskeresést? 2) Mennyi időre volt szüksége az első állás sikeres megtalálásához? Kutatásunkban különbséget teszünk abban, hogy valaki alapszakon (BA) vagy mesterszakon (MA) tanult. Erre vonatkozik az első hipotézisünk, amely összhangban áll a humán tőkebefektetések általános feltételezésével, miszerint a további tanulás hozadékkal jár. Ennek értelmében, azt feltételezzük, hogy

H1a. az első állástalálásban a pályakezdők között rosszabb helyzetben vannak azok, akik alapszakon, mint azok, akik a mesterszakon szereztek abszolutoriumot; illetve

H1b. a mesterszakon végzetek rövidebb idő alatt találják meg első állásukat, mint az alapszakon végzetek.

A pályakezdők között különbséget teszünk továbbá abban, hogy milyen képzési területen végeztek, mivel a vonatkozó képzési kínálat és munkaerőpiaci kereslet a korábbi kutatások alapján (ld. pl. Munkaerőpiaci Tükör kiadványok) bizonyíthatóan nem egyforma. Emellett bizonyos képzési területek esetében a munkáltató számára egyszerűbb megítélni, hogy milyen tudás, kompetencia áll a végzettség mögött. Ezek alapján úgy gondoljuk, hogy

H2. a számítástechnikai, műszaki területről érkező pályakezdők kedvezőbb helyzetben vannak mind az állástalálást, mind az állás megtaláláshoz szükséges rövidebb időtartam tekintetében.

Végül feltételezzük, hogy a különféle felsőfokú képzési területek különbözőnek abban, hogy a képzés tartalma mennyire standardizált vagy mennyire egyedi (intézményspecifikus), illetve milyen mértékben gyakorlatias, szakképzés jellegű. Egy ilyenfajta skálán bizonyos területek – mint az orvosi, a pedagógus, a műszaki, vagy a jogi képzés – közelebb vannak a skála standardizált, szakképzési végpontjához, miközben más területek – mint a bölcsészettudományi, a gazdaságtudományi, a társadalomtudományi képzések – közelebb vannak a skála másik végpontjához, ahol az oktatás tartalma kevésbé standardizált, a szakképzési jelleg helyett az általános képzés dominál, az oktatást az egyedi, intézményi sajátosságok jelentősen befolyásolják. Ebből adódóan bizonyos esetekben jobban számít, hogy egy pályakezdő az adott területre vonatkozó végzettségét hol, melyik felsőoktatási intézményben szerezte meg. Ezzel kapcsolatban azt feltételezzük, hogy

H3. a bölcsészettudományi, gazdaságtudományi, társadalomtudományi területen abszolutoriumot szerzőknél az állástalálás és az ehhez szükséges idő esetében jobban számít az, hogy a pályakezdő melyik felsőoktatási intézményben végzett, mint a más képzési területekről jövő pályakezdőknél.

Adatok

Tanulmányunkban a DPR 2011–2015 hullámaint használjuk. A kutatás azokra a hallgatókra terjedt ki, akik az adatfelvételt megelőzően 1, 3 és 5 évvel korábban szereztek abszolutóriumot. Mintánk így a 2007–2014. években abszolutóriumot szerzett hallgatókat öleli fel. Ez alatt a nyolc év alatt történhettek változások az első állástalálás folyamatában, de ebben az elemzésben ezt a kérdést részleteiben nem vizsgáljuk. Ugyanakkor az idő, mármint az egyes DPR adatfelvételi évek kontrollváltozóként szerepelnek majd a statisztikai modellekben.

Az adatbázis összesen 111 324 hallgató adatait tartalmazza. Ezek közül viszont csak olyan hallgatókat vizsgálunk, akik az *abszolutórium megszerzése után* kerestek állást, ($N = 47\,295$). Átlagosan ez az összes megfigyelés 42,5 százaléka. Ezek között a hallgatók között nyilván vannak különbségek a képzési területek szerint vagy akár a hallgatók más társadalmi-demográfiai jellemzői szerint. Ezt a kérdést ebben az elemzésben nem vizsgáljuk, mivel itt csak az első állásukat kereső személyekre koncentrálnak. Az adathiányokat tartalmazó esetek kizárása után az elemzésekhez használt minta 35 625 főt tartalmaz. Ők két további csoportra oszlanak: külön vizsgáljuk azokat, akik BA szinten ($N = 14\,554$) és a többieket, akik MA szinten vagy osztatlan, hagyományos képzésben tanultak ($N = 21\,071$). (Az elemzésből – az alacsony esetszám miatt – kizártuk a hitéleti területen végzeteket is.) Így a következő képzési területeket különböztetjük meg: agrártudományi, bölcsészettudományi, gazdaságtudományi, informatika, jogi, műszaki, művészeti, közigazgatási, rendészeti és katonai, orvos- és egészségtudományi, pedagógusképzés, sporttudományi, társadalomtudományi, természettudományi.

Két megjegyzést kell tennünk a függő változók mérésével kapcsolatban a DPR-adatokon. 1. Az állástalálás vonatkozik mind az alkalmazásra, mind az önálló, önfoglalkoztató jellegű munkára. 2. Az álláskereső időtartama az abszolutórium után kezdődik, a mérés nem vonatkozik az abszolutórium megszerzése előtti álláskeresőre. Nem minden kutatás követi ezt a gyakorlatot, a CHEERS-adatok például már a diploma megszerzése előtti álláskeresőt is figyelembe veszik (vö. *Veroszta 2010*).

A tanulmányban bemutatott eredmények súlyozott adatokon alapulnak. Az egyes adatfelvételi évekhez rendelt súlyok az abszolutóriumot végzettekhez vonatkozó listák és a minta összevetése alapján készültek, ahogy azokat az Oktatási Hivatal az adatokkal együtt a rendelkezésünkre bocsátotta. A súlyozás célja az volt, hogy a minta reprezentatív legyen a képzési terület, a képzési szint, a képzési forma, az abszolutórium éve és a kérdezett neme szerint. Az elemzési mintán belül a súlyokat normalizáltuk, hogy a súlyok összege megegyezzen a megfigyelések számával.

Leíró elemzés

Az 1. táblázat alapján látszik, hogy a BA végzetek 83 százaléka, az MA és az osztatlan képzésben tanulók 91 százaléka talált állást. Ehhez az előbbieknél átlagban 7, míg az utóbbiaknak nem egész 6 hónapra volt szükségük. Fontos már itt felhívni a figyelmet arra, hogy az első állástalálás átlagos időtartamaihoz magas szórások tartoznak – többek között a képzési területek különbségei miatt.

1. táblázat: Az elemzés során használt változók statisztikái, képzési szint szerint

Változók	BA képzés (N = 14 554)		MA, osztatlan, hagyományos képzés (N = 21 071)	
	átlag	szórás	átlag	szórás
Álláskeresés sikeres	0,83	0,37	0,91	0,27
Első állástalálás időtartama	7,03	9,48	5,82	9,63
<i>Képzési terület</i>				
Agrártudományi	0,07	0,25	0,05	0,23
Bölcsészettudományi	0,11	0,32	0,15	0,36
Gazdaságtudományi	0,21	0,41	0,21	0,40
Informatika	0,05	0,22	0,03	0,18
Jogi	0,01	0,11	0,07	0,26
Műszaki	0,15	0,36	0,12	0,33
Művészeti, művészetközvetítői	0,02	0,14	0,01	0,11
Közigazgatási, rendészeti és katonai	0,03	0,17	0,00	0,09
Orvos- és egészség tudományi	0,05	0,23	0,10	0,30
Pedagógusképzés	0,08	0,27	0,07	0,26
Sporttudományi	0,02	0,14	0,01	0,11
Társadalomtudományi	0,11	0,31	0,05	0,22
Természettudományi	0,03	0,19	0,06	0,24
<i>Végzés (abszolutórium) éve</i>				
2007	0,01	0,11	0,11	0,31
2008	0,02	0,16	0,15	0,36
2009	0,10	0,30	0,20	0,40
2010	0,25	0,43	0,21	0,41
2011	0,18	0,38	0,10	0,31
2012	0,22	0,41	0,11	0,31
2013	0,09	0,29	0,04	0,20
2014	0,10	0,30	0,04	0,20
<i>Nem</i>				
Férfi	0,35	0,47	0,37	0,48
Nő	0,64	0,47	0,62	0,48

Forrás: Saját számítások a Diplomás Pályakövetési Rendszer 2011–2015 adataiból.

A képzési területek százalékos megoszlása erős különbségeket mutat: mindkét szinten az abszolutóriumot szerzettek közül majd minden második bölcsészettudományi, gazdaságtudományi, vagy műszaki területen tanult. Olyan területek esetében, mint a jog vagy az orvos- és egészség tudomány, tartalmilag is mást jelent a két képzési szint;

2. táblázat: Az állásszerzés gyakorisága, valamint az állásszerzés idejének eloszlása

Változók	BA képzés (N = 14554)		MA, osztatlan, hagyományos képzés (N = 21071)	
	Állásszerzés gyakorisága (%)	Állásszerzés ideje (hónap)	Állásszerzés gyakorisága (%)	Állásszerzés ideje (hónap)
<i>Képzési terület</i>				
Agrártudományi	78,8	7,8	93,3	6,1
Bölcsészettudományi	80,1	8,2	89,1	6,6
Gazdaságtudományi	82,0	7,3	93,1	5,9
Informatika	91,0	5,0	94,9	4,5
Jogi	84,1	7,6	93,4	4,9
Műszaki	87,8	5,9	93,9	5,0
Művészeti, művészetközvetítői	64,5	9,9	77,6	10,7
Közigazgatási, rendészeti és katonai	85,4	6,6	91,7	5,5
Orvos- és egészségtudományi	86,4	5,2	94,1	3,8
Pedagógusképzés	91,6	4,6	92,0	5,7
Sporttudományi	86,1	6,3	88,1	8,9
Társadalomtudományi	81,6	8,5	88,4	6,9
Természettudományi	74,1	9,2	88,6	6,9
<i>Végzés (abszolutórium) éve</i>				
2007	95,3	6,1	98,1	4,5
2008	93,9	6,6	94,9	5,8
2009	92,5	8,4	95,3	6,4
2010	83,9	8,2	88,7	6,6
2011	82,0	6,8	87,6	6,1
2012	81,4	6,8	88,9	5,2
2013	78,8	5,5	87,7	4,3
2014	81,0	5,1	86,9	4,1
<i>Nem</i>				
Férfi	84,1	6,6	91,8	5,7
Nő	83,1	7,2	91,9	5,8

Forrás: Saját számítások a Diplomás Pályakövetési Rendszer 2011–2015 adataiból.

az „igazi” jogászok és orvosok az osztatlan képzésből kerülnek ki, magasabb arányban ott fordulnak elő. Egyenetlen az abszolutórium éve szerinti megoszlás is: alapszinten a 2007–2008. évekből, más végzettek esetében a 2013–2014. évekből különösen alacsony

a megfigyelések száma. Az itt elemzett friss diplomások kétharmada nő. Ezeket a százalékos megoszlásokat célszerű figyelembe venni az eredmények szempontjából.

A 2. táblázat leíró szinten tájékoztat az állástalálás gyakoriságának és időtartamának különbségeiről. Alapszintű tanulmányok esetén a művészeti területről érkezőknél a legalacsonyabb az állástalálás (64%), míg a másik végletet az informatikusok és a pedagógusok alkotják (91%, ill. 92%). A művészeti és az informatikai területek jelentik a pólusokat az MA és osztatlan képzés esetében is, de itt már a legtöbb területen 90 százalék felett van az állástalálók aránya; ez a művészeti képzés esetében 77 százalék. Ugyanakkor a művészeti terület esetében nyilván egy sajátos munkaerőpiacról van szó, ami sok tekintetben eltér az általánosan vett diplomás munkaerőpiactól.

Összességében az alapképzést végzettek kisebb eséllyel találtak állást; ez különösen igaz az agrártudományi és a természettudományi területen, míg a különbség az informatikai és a sporttudományi területeken csekély. Az abszolutórium éve szerint mutatkozik egy enyhe csökkenés: BA szinten 95 százalékról mintegy 80 százalékra; MA szinten 98 százalékról 87 százalékra. A BA végzettek helyzete rosszabbodik, ahogy a 2008-as kohorsztól a 2014-es kohorszig haladunk. A nemek közti különbségek a képzési szinttől függetlenül jelentéktelenek.

Az alapszinten abszolutóriumot szerzettek között a pedagógusok, az informatikusok és az egészségügyi végzettségűek találnak leggyorsabban (4-5 hónap alatt) állást. Ezzel szemben a művészeti, természettudományi, társadalomtudományi, bölcsészettudományi területen 8-9 hónapba is beletelik az első állás megtalálása. Az MA és az osztatlan képzés esetében az orvosok, az informatikusok és a jogászok találnak leggyorsabban állást, míg a művészeti és sporttudományi területen 9-10 hónap az első állás megszerzésének átlagos ideje. Az alapképzésből kilépőkhöz képest a mesterképzéseken általában 1-2 hónappal kevesebb időre van szükség az első állás megszerzéséhez; a különbség a jogi és a természettudományi területen a legnagyobb. Az informatikai területen viszont csak fél hónap a különbség. Érdekes módon, három képzési területen – a művészeti-nél, a pedagógusképzésnél és a sporttudományinál – viszont azt tapasztaljuk, hogy BA szintű tanulmányok után hamarabb találnak első állást. Az állástalálás ideje mindkét csoport számára 2009–2010 idején volt a leghosszabb (ezekből az évekből nagy arányban vannak megfigyelések is), utána csökkent. Alapképzésből kikerülve a férfiak kicsit gyorsabban jutnak álláshoz, de MA szinten ilyen különbség nincsen.

Regressziós elemzés

Összhangban az abszolutórium utáni pályakezdés választott két indikátorával, a regressziós elemzések függő változója egyrészt az elhelyezkedés esélye, másrészt az első állás megtalálásához szükséges – hónapokban mért – idő logaritmus. Az elemzést az első állás megtalálásának többváltozós vizsgálatával kezdjük. Ezután az első állás megszerzéséhez szükséges időt vizsgáljuk. Végül a tanulmányt az intézményi hatások becsülésével zárjuk.

A képzési területnek az első állásszerzésre gyakorolt hatásának elemzését probit modellek becsülésével végezzük. Az elemzést külön végezzük az alapszakos, valamint a mester, osztatlan és hagyományos képzéseket végzettek körében. Mindkét képzési szinten két regressziós modellt becslünk. Az első modellben a képzési terület, a nem és az abszolutórium éve a magyarázó változó. A második modellt úgy kapjuk, hogy az első modellt

3. táblázat: Az első állás megszerzését magyarázó probit regresszió együtthatói

Magyarázó változók	BA képzés		MA, osztatlan, hagyományos képzés	
	1. modell	2. modell	1. modell	2. modell
<i>Képzési terület</i>				
Agrártudományi	-0,5730 ^{c)} (7,405)	-0,6767 ^{c)} (8,030)	-0,1373 (1,419)	-0,2340 ^{a)} (2,167)
Bölcsészettudományi	-0,5380 ^{c)} (7,656)	-0,4902 ^{c)} (6,511)	-0,4015 ^{c)} (5,351)	-0,3582 ^{c)} (4,575)
Gazdaságtudományi	-0,4137 ^{c)} (6,260)	-0,2432 ^{c)} (3,328)	-0,2057 ^{b)} (2,731)	-0,0631 (0,777)
Informatika	0	0	0	0
Jogi	-0,3693 ^{b)} (2,974)	-0,3738 ^{b)} (2,887)	-0,0870 (1,051)	-0,0124 (0,144)
Műszaki	-0,1701 ^{a)} (2,556)	-0,2023 ^{b)} (2,869)	-0,0627 (0,822)	-0,1648 ^{a)} (1,989)
Művészeti, művészetközvetítői	-0,9535 ^{c)} (8,029)	-0,8895 ^{c)} (7,084)	-0,8373 ^{c)} (6,421)	-0,7161 ^{c)} (4,772)
Közigazgatási, rendészeti és katonai	-0,3179 ^{b)} (3,142)	-0,1513 (1,193)	-0,1494 (0,987)	-0,0008 (0,004)
Orvos- és egészség- tudományi	-0,2323 ^{b)} (2,787)	-0,2584 ^{b)} (2,728)	-0,0236 (0,277)	0,0683 (0,712)
Pedagógusképzés	0,0258 (0,319)	0,0378 (0,433)	-0,2621 ^{b)} (3,047)	-0,1962 ^{a)} (2,153)
Sporttudományi	-0,2967 ^{a)} (2,096)	-0,3138 ^{a)} (2,166)	-0,5161 ^{b)} (3,195)	-0,4315 ^{b)} (2,586)
Társadalomtudományi	-0,4712 ^{c)} (6,746)	-0,4511 ^{c)} (6,011)	-0,3814 ^{c)} (4,629)	-0,3768 ^{c)} (4,351)
Természettudományi	-0,7176 ^{c)} (8,948)	-0,7070 ^{c)} (8,247)	-0,3689 ^{c)} (4,569)	-0,3675 ^{c)} (4,330)
<i>Kontrollváltozók</i>				
nem	igen	igen	igen	igen
abszolutórium éve	igen	igen	igen	igen
intézmény	nem	igen	nem	igen
Konstans	2,1167 ^{c)} (8,667)	2,6966 ^{c)} (8,087)	2,2837 ^{c)} (22,531)	2,5592 ^{c)} (8,627)

Forrás: Saját számítások a Diplomás Pályakövetési Rendszer 2011–2015 adataiból.

Megjegyzés: Az a), b), illetve c)-vel jelölt becslések szignifikánsak az 5, 1 és 0,1 százalékos szinten.

kibővítjük az oktatási intézménnyel. A második modell tehát egy rögzített egyedhatás (*fixed effects*) modell. A becslési eredményeket a 3. táblázatban foglaltuk össze.

Az alapszakon végzettek esetében az állásszerzés esélye a referenciának tekintett informatikusok és a pedagógusok között a legmagasabb. Mindkét modellben ugyanis pozitív (de statisztikailag nem szignifikáns) a pedagógusképzési terület együtthatója, míg az összes többi képzési terület együtthatója negatív és statisztikailag szignifikáns. A 2. modellben a felsőoktatási intézmény hozzáadása ezen az összképen csak annyit módosít, hogy a közigazgatási, rendészeti és katonai területen végzettek esetében sincs statisztikai értelemben jelentős eltérés az informatikusoktól. A másik végletet a művészeti és a természettudományi területek alkotják: a jelentős negatív együtthatók azt sugallják, hogy ezeken a területeken rosszabb az első állásba lépés esélye.

A mesterszakon, illetve az osztatlan képzésben végzettek esetében az állástalálás esélye – az informatikusokhoz (referencia) viszonyítva – már csak a többi képzési terület mintegy felénél mutatkozik rosszabbnak: bölcsészettudomány, gazdaságtudomány, művészet, pedagógusképzés, sporttudomány, társadalomtudomány, természettudomány. Más területeken – agrártudomány, jog, műszaki terület, közigazgatás, rendészet és katonai terület, orvos- és egészségügy – a friss diplomások az állástalálást tekintve nincsenek rosszabb helyzetben, mint az informatikusok. Amikor az oktatási intézmény különbségét is figyelembe vesszük a 2. modellben, két változás történik az állástalálás esélyében. Egyrészt a gazdaságtudományi területi végzés hátránya eltűnik, már nincs jelentős különbség az innen kikerülők és az informatikusok között. Másrészt viszont az agrártudományi, illetve a műszaki területen végzettek esetében az állástalálás esélye rosszabb az informatikusokhoz képest.

A becslési eredmények értelmezését segíti a 4. táblázat, amely képzési területek szerint mutatja be az első állás megtalálásának becsült valószínűségét. A táblázatban szereplő számok *tényellentétes predikciók* mintabeli átlagai. A tényellentétes predikciókkal oksági hatások nagyságát szemléltethetjük. Közismert, hogy az oksági összefüggések *ceteris paribus* összefüggések, a *ceteris paribus* összefüggéseket pedig legegyszerűbben a tényellentétes kimenetek összehasonlításával képzelhetjük el (Németh 2015). Ennek szellemében a *j*-edik képzési szinthez tartozó tényellentétes predikciót a

$$\sum_{i=1}^n F(a + b_j + cz_i) / n$$

képlettel számoljuk ki, ahol a a konstans, b_j a j -edik képzési területet azonosító dummy változó együtthatója, c a kontrollváltozók együtthatóinak vektora, z_i az i -edik megfigyelésnél szereplő kontrollváltozó vektora, n a megfigyelések száma, $F(\cdot)$ pedig az a függvény, amely az $a + b_j + cz_i$ lineáris kombinációt valószínűséggé alakítja. A különböző képzési területhez tartozó tényellentétes predikciók különbsége *ceteris paribus* különbség, mivel a kontrollváltozók összetétele ugyanaz: a teljes mintában tapasztalt összetétel. A tényellentéteség pedig abban ölt testet, hogy adott predikció kiszámolásakor azt feltételezzük, mintha mindenki ahhoz a képzési területhez tartozna.

A 4. táblázat szerint az alapszakot végzettek körében a képzési terület jelentősen befolyásolhatja az elhelyezkedési esélyeket: az amúgy azonos ismérvekkel rendelkező hallgatók durván 92 százalékos eséllyel találnak állást, ha informatikusok vagy pedagógusok, miközben ez az esély a legalacsonyabb azoknál, akik művészeti területen tanultak (BA képzés esetében 69, MA, osztatlan, hagyományos képzés esetében 77 százalék). A 3. táblázatban láttuk, hogy a művészeti terület együtthatója durván $-0,9$

4. táblázat: Az első állás megtalálásának becsült valószínűsége képzési terület szerint

Képzési terület	BA képzés		MA, osztatlan, hagyományos képzés	
	1. modell	2. modell	1. modell	2. modell
Agrártudományi	80,9	77,0	92,0	88,6
Bölcsészettudományi	81,8	81,8	87,4	86,2
Gazdaságtudományi	84,8	86,9	91,0	91,3
Informatika	92,3	90,9	93,8	92,2
Jogi	85,8	84,4	92,7	92,0
Műszaki	89,7	87,7	93,0	89,7
Művészeti, művészetközvetítői	69,4	70,8	76,6	77,7
Közigazgatási, rendészeti és katonai	86,9	88,6	91,8	92,2
Orvos- és egészség tudományi	88,5	86,7	93,5	93,0
Pedagógusképzés	92,7	91,4	90,0	89,2
Sporttudományi	87,3	85,6	85,0	84,7
Társadalomtudományi	83,4	82,7	87,8	85,9
Természettudományi	76,9	76,2	88,1	86,0

Forrás: Saját számítások a Diplomás Pályakövetési Rendszer 2011–2015 adataiból.

Megjegyzés: A 3. táblázat modelljeiből számolt átlagos tényellentétes predikciók. A számítás módszerét lásd a főszövegben.

mindkét modellben. Ez az együtharó tehát azt jelenti, hogy *ceteris paribus* a művészeti területen végzetek durván 20 százalékponttal kisebb valószínűséggel szereznek állást, mint az informatikai területen végzetek. Ebben ismét szerepe lehet annak, hogy a művészeti területen az „állászerzés” sok tekintetben atipikus munka, nem állást, inkább megbízást jelent. Bármely más képzési területről érkező pályakezdők esetében az állástalálás valószínűsége e szélső értékek közé esik. Egyik oldalról a műszaki, az orvosi, a közigazgatási területen végzetek közel vannak a jogászokhoz (lásd a –0,2-es, –0,3-as együtharókat a 3. táblázatban), míg a természettudományi végzettségűek közel vannak a művészeti területen végzetekhez (–0,7-es együtharó a 3. táblázatban).

A táblázat lehetővé teszi az első és a második hipotézis megítélését is. Az első hipotézis szerint a mesterképzést végzetek között magasabb az első állásukat megtalálók aránya. A megfelelő modelleknél szereplő értékek soronkénti összehasonlítása azt mutatja, hogy az informatikai, pedagógusképzési és sporttudományi területek kivételével a mesterképzést végzetek körében magasabb az elhelyezkedés esélye – összhangban az első hipotézis első felével. Jóllehet az informatikai vagy a pedagógusképzés esetében már a BA végzettség is nagyon jó helyzetet teremt, amit a mesterképzés nem erősít tovább. Ennek oka az informatikusok és a pedagógusok esetében a munkaerőpiac speciális igényei és magas szakemberszükséglete (humán erőforrás hiányok) lehetnek. A hiány természete persze nem azonos a „vonzó” informatikus és a legtöbb diplomás foglalkozáshoz képest előnytelen és hátrányos pedagógus pálya esetében, miközben a hiány formálisan

5. táblázat: Az első állás megtalálásának idejét magyarázó cenzorált regresszió együtthatói

Magyarázó változók	BA képzés		MA, osztatlan, hagyományos képzés	
	1. modell	2. modell	1. modell	2. modell
<i>Képzési terület</i>				
Agrártudományi	0,5041 ^{c)} (7,716)	0,6226 ^{c)} (9,077)	0,2377 ^{c)} (4,192)	0,2822 ^{c)} (4,602)
Bölcsészettudományi	0,5276 ^{c)} (9,793)	0,5483 ^{c)} (9,737)	0,3891 ^{c)} (8,954)	0,3877 ^{c)} (8,774)
Gazdaságtudományi	0,3946 ^{c)} (8,235)	0,2560 ^{c)} (5,112)	0,2469 ^{c)} (5,944)	0,1601 ^{c)} (3,780)
Informatika	0	0	0	0
Jogi	0,4463 ^{c)} (4,337)	0,5190 ^{c)} (4,948)	0,1025 ^{a)} (2,183)	0,1064 ^{a)} (2,239)
Műszaki	0,2090 ^{c)} (4,641)	0,2373 ^{c)} (5,104)	0,1201 ^{b)} (2,935)	0,2007 ^{c)} (4,777)
Művészeti, művészetközvetítői	0,9626 ^{c)} (7,440)	0,9329 ^{c)} (7,035)	0,7300 ^{c)} (5,539)	0,5752 ^{c)} (3,893)
Közigazgatási, rendészeti és katonai	0,4021 ^{c)} (4,745)	0,3795 ^{c)} (3,684)	0,3288 ^{c)} (3,474)	0,4108 ^{c)} (3,791)
Orvos- és egészség-tudományi	0,0206 (0,326)	0,0816 (1,131)	0,2714 ^{c)} (6,013)	0,3455 ^{c)} (6,961)
Pedagógusképzés	-0,1354 ^{a)} (2,465)	-0,0184 (0,309)	0,2122 ^{c)} (4,269)	0,1523 ^{b)} (2,952)
Sporttudományi	0,2545 ^{a)} (2,267)	0,3244 ^{b)} (2,860)	0,4285 ^{c)} (3,310)	0,3770 ^{b)} (2,932)
Társadalomtu- dományi	0,5628 ^{c)} (10,641)	0,5730 ^{c)} (10,376)	0,4073 ^{c)} (8,015)	0,4257 ^{c)} (8,194)
Természettudományi	0,7154 ^{c)} (9,896)	0,7856 ^{c)} (10,483)	0,4042 ^{c)} (8,107)	0,4594 ^{c)} (9,002)
<i>Kontrollváltozók</i>				
nem	igen	igen	igen	igen
abszolutorium éve	igen	igen	igen	igen
intézmény	igen	nem	igen	nem
Konstans	0,5166 ^{c)} (4,168)	0,2181 (1,323)	0,6189 ^{c)} (14,539)	0,5932 ^{c)} (4,672)

Forrás: Saját számítások a Diplomás Pályakövetési Rendszer 2011–2015 adataiból.

Megjegyzés: Az a), b), illetve c)-vel jelölt becslések szignifikánsak az 5, 1 és 0,1 százalékos szinten.

mindkét esetben jó elhelyezkedést biztosít. A sporttudomány esetében eléggé speciális és kis létszámú képzésről van szó, amely kevésbé „gazdasági alapon” működik.

A második hipotézis szerint a számítástechnikai, műszaki területen végzettek vannak a legkedvezőbb helyzetben. Az informatikai terület kétségkívül az egyik legjobb elhelyezkedési lehetőségeket kínálja, mind alap- mind mesterszinten. A műszaki terület hátránya pedig csak legfeljebb 3 százalékos az informatikaihoz képest. Ugyanakkor nem igaz az, hogy az összes többi képzési terület lényegesen csökkentené az elhelyezkedési esélyeket. A közigazgatási, a jogi és az orvostudományi területek hátránya a műszaki területhez mérve 5 százalékpontnál is kisebb az alapképzésen. Osztatlan és mesterszinten pedig – a művészeti terület kivételével – nagyon mérsékeltek a képzési terület szerinti különbségek.

Az első állás megtalálásához szükséges időt *cenzorált regresszióval* vizsgáljuk. A módszer figyelembe veszi azt, hogy az állásszerzés idejét valójában nem figyeljük meg azoknál, akik még nem találtak állást. Konkrétan: ez a regressziós módszer az állást még nem találó egyéneknél az adatfelvétel időpontja és az abszolutorium megszerzésének időpontja közti különbséget a tényleges, de a kutatásban még nem megfigyelt álláskereső időtartam alsó korlátjának tekinti. Fontos megjegyezni, hogy az elhelyezkedőknél sem ismerjük az álláskereső valós időtartamát; azt az állásszerzés dátumának és az abszolutorium dátumának a különbségével közelítjük. Az elemzést külön végezzük az alapszakos, valamint a mester, osztatlan és hagyományos képzéseket végzettek körében. Az első állás megszerzésének elemzéséhez hasonlóan mindkét képzési szinten két regressziós modellt becslünk. Az első modellben a képzési terület, a nem és az abszolutorium éve a magyarázó változó, a második modellben pedig az intézményeket azonosító dummy változók is szerepelnek. Az elemzések során a függő változó az álláskereső idejének természetes alapú logaritmus.

Az eredményeket az 5. táblázat mutatja. Az alapszakosokra vonatkozó eredmények alapján azt látjuk, hogy a pedagógusok, az informatikusok és az orvos- és egészségtudományi területeken végzettek találnak leggyorsabban állást. A pedagógusképzés változó együtthatója negatív és szignifikáns az 1. modellben, de az intézményi változók hozzáadása után az együttható kisebb és statisztikailag jelentéktelen lesz. Tehát nincs bizonyítékunk arra, hogy eltérő idő alatt találják meg az első állást az amúgy hasonló intézményben végzett informatikusok, pedagógusok és az orvos- és egészségtudományi területen végzettek. A más alapképzési területeken végzetteknek hosszabb időre van szükségük az elhelyezkedéshez. Mivel az első állás megszerzésének elemzésekor azt találtuk, hogy az informatikusok és a pedagógusok között a legmagasabb az állásszerzés esélye, arra következtethetünk, hogy ez a két képzési terület növeli a végzett hallgatók elhelyezkedési lehetőségeit.

A mesterszakon és osztatlan/hagyományos képzésben végzettek esetében a kép egyértelmű: mindenkinek hosszabb időre van szüksége az első állás megtalálásához az orvos- és egészségtudományi végzettekhez és az informatikusokhoz viszonyítva. Relatív kevésbé vannak rosszabb helyzetben a jogot vagy valami műszaki diplomát szerzők. A 2. modellben, a felsőoktatási intézmény hozzáadása valamit ront a műszaki végzettségük, s valamit javít a pedagógusok helyzetén.

A 6. táblázatban szereplő tényellentéses predikciók a képzési terület hatását szemléltetik. Az informatikai területhez viszonyítva a műszaki terület átlagosan fél hónappal, a művészeti és művészetközvetítői terület viszont 4 és fél hónappal növeli meg az első

6. táblázat: Az első állás megtalálásának becült átlagos ideje képzési terület szerint

Változók	BA képzés		MA, osztatlan, hagyományos képzés	
	1. modell	2. modell	1. modell	2. modell
Agrártudományi	4,6	6,2	3,1	3,5
Bölcsészettudományi	4,7	5,8	3,6	3,9
Gazdaságtudományi	4,1	4,3	3,1	3,1
Informatika	2,8	3,3	2,4	2,6
Jogi	4,3	5,6	2,7	2,9
Műszaki	3,4	4,2	2,7	3,2
Művészeti, művészetközvetítői	7,3	8,5	5,1	4,7
Közigazgatási, rendészeti és katonai	4,2	4,9	3,4	4,0
Orvos- és egészségügytudományi	2,8	3,6	1,8	1,9
Pedagógusképzés	2,4	3,3	3,0	3,1
Sporttudományi	3,6	4,6	3,7	3,9
Társadalomtudományi	4,9	5,9	3,7	4,1
Természettudományi	5,7	7,3	3,6	4,2

Forrás: Saját számítások a Diplomás Pályakövetési Rendszer 2011–2015 adataiból.

Megjegyzés: Az 5. táblázat modelljeiből számolt átlagos tényellentétes predikciók. A számítás módszerét lásd a főszövegben.

állás megtalálásához szükséges időt. Az első állásszerzés esélyének elemzéséhez hasonlóan most is azt látjuk, hogy a mesterszinten végzettek helyzete kedvezőbb: a pedagógusképzés és a sporttudományi képzés kivételével a mesterszakon végzettek hamarabb találnak állást, mint az ugyanolyan területen, de alapszakon végzettek. Vagyis, az első hipotézis második részével összhangban, a képzési területek többségének esetében, a további tanulás jobb helyzetbe hozza az álláskeresőket. A második hipotézis szerint a számítástechnikai, műszaki területen végzettek vannak a legkedvezőbb helyzetben. Ez a két terület kétségtelenül lerövidíti az álláskeresőket – de alapképzésen az orvosi és a pedagógusképzési terület hasonlóan jó eredményeket produkál, mesterszinten pedig az orvostudományi területen találnak leggyorsabban állást az amúgy hasonló ismérvekkel rendelkező végzettek. A művészeti terület korábban is jelzett sajátosságai mellett érdemes arra is felhívni a figyelmet, hogy az eredmények tükrében a természettudományi képzési terület az elhelyezkedés ideje tekintetében inkább a bölcsészettudományi és társadalomtudományi területekre hasonlít, mintsem a műszaki és informatikai területekre.

Elemzéseinket az intézményi hatások becslésével zárjuk. Lényegében arra a kérdésre keressük a választ, hogy mely képzési területek esetében van kisebb/nagyobb különbség aszerint, hogy valaki hol, milyen felsőoktatási intézményben tanult. A kérdés megválaszolásához az állástalálás esélyét és várható idejét magyarázó regressziós modellekkel, konkrétan az intézményeket azonosító indikátorváltozókat is tartalmazó 2. számú modellekkel dolgozunk tovább.

7. táblázat: Az állásszerzéssel kapcsolatos becslések képzési területeken belüli szórásai

Változók	BA képzés		MA, osztatlan, hagyományos képzés	
	Állásszerzés valószínűsége (%)	Állásszerzés ideje (hónap)	Állásszerzés valószínűsége (%)	Állásszerzés ideje (hónap)
Agrártudományi	4,8	0,6	2,1	0,3
Bölcsészettudományi	3,3	1,1	2,1	0,5
Gazdaságtudományi	17,9	8,5	7,4	1,0
Informatika	2,9	0,7	2,6	0,5
Jogi	3,8	0,6	1,5	0,3
Műszaki	4,6	0,6	4,0	0,6
Művészeti, művészetközvetítői	7,6	3,9	3,7	1,1
Közigazgatási, rendészeti és katonai	6,0	2,3	5,5	0,5
Orvos- és egészség tudományi	3,7	0,3	1,0	0,1
Pedagógusképzés	2,3	0,4	3,2	0,5
Sporttudományi	3,0	0,5	2,6	0,4
Társadalomtudományi	4,7	1,8	5,2	0,7
Természettudományi	4,3	1,2	2,0	0,4

Forrás: Saját számítások a Diplomás Pályakövetési Rendszer 2011–2015 adataiból.

Megjegyzés: A számítások a 3. és az 5. táblázatban szereplő, 2. számú modelleken alapulnak.

A számítás módszerét lásd a főszövegben.

A 4. és 6. táblázatban a képzési terület hatását tényellentétes predikciók átlagával szemléltettük. A tényellentétes predikcióknak azonban – minden képzési területen belül – van egy szórása is. Ez a szórás kizárólag abból fakadhat, hogy a kontrollváltozók szóródnak az egyes képzési területeken belül. A szórásnak két forrása van: 1) a képzési területeken belül eltérő nemű és eltérő évben abszolvált végzeteket találunk; és 2) a képzési területeken belül eltérő intézményben végzett egyéneket találunk. Az intézményi hatást ez utóbbi, második szóráskomponenssel szemléltetjük: minél nagyobb az intézményi hatásokat közvetlenül mérő regressziós együtthatók nagysága, annál nagyobb a szóban forgó szóráskomponens. Az intézményi hatásokat is képzési területek szerint becsüljük; vagyis az intézményi hatásoknak tulajdonítható szóráskomponensek kiszámításához csak az adott képzési területre tartozó részmintát és intézményeket használjuk.

Az eredményeket a 7. táblázatban foglaltuk össze. Az alapképzés esetében kiugró az intézményi hatás a gazdaságtudományi területen. Az állásszerzés tekintetében a hatást mérő szórás 17,9 százalék, az állásszerzés idejét tekintve pedig 8,5 hónap. A második legmagasabb szórás a művészeti, művészetközvetítői terület intézményeit jellemzi: az elhelyezkedési esélyeknél 7,6 százalék, az állásszerzés idejénél 3,9 hónap az érték. Nem sokkal marad el a közigazgatási, rendészeti és katonai képzés, ahol az állásszerzés esélyénél a szórás 6 százalék, az állástalálás idejét tekintve pedig 2,3 hónap. Ezen túlmenően az

is fontos eredmény, hogy a szórások alacsonyak a magas állásszerzési esélyeket garantáló informatikus és pedagógus területeken.

Kisebnek tűnik a felsőoktatási intézmény hatása a mesterszintű, illetve az osztatlan képzés utáni elhelyezkedés esetében. De itt is a gazdaságtudományi területen szóródik a legnagyobb mértékben az elhelyezkedési esély, az állásszerzés esetében ez 7,4 százalék. Ez az érték 5 százalék feletti a közigazgatási, rendészeti és katonai képzés, illetve a társadalomtudomány esetében is. A jogi és az orvosi területeken viszont a szórás 2 százalék alatt van. Az állástalálás idejét tekintve a mester-, illetve osztatlan képzés esetében nem találtunk számottevő mértékű intézményi hatásokat. A művészeti területen kapott legnagyobb szórás is csupán 1,1 hónap, az összes többi területen a szórás 1 hónap alatt marad.

Az eredmények összegzése és további kutatási lehetőségek

Tanulmányunk végén elsőként visszatérünk a *kutatási hipotézisekre*. Az elemzés alapján igazolódott az első hipotézis mindkét fele, az alapszakon abszolutoriumot szerzők körében a mesterszakon végzettekhez képest a sikeresen állást találók aránya valamivel alacsonyabb (H1a), és az állás megtalálásának ideje is valamivel hosszabb (H1b) az itt vizsgált adatok tükrében. A második hipotézis tesztelését úgy oldottuk meg, hogy a regressziós modellekben az informatikusok jelentették a referenciát, amelyhez a többi képzési területen abszolutoriumot szerzőket viszonyítottuk. Az állástalálás többváltozós elemzése (3. és 4. táblázat) alapján az informatikusok előnye az állástalálásban a legtöbb más képzési területhez képest igazolódik – főleg az alapképzésből kikerülők esetében. A mesterképzés esetében viszont több más terület – jogi, műszaki, közigazgatási, orvosi – tanulók is hasonlóan kedvező helyzetben vannak. Az állástalálás idejének elemzése megerősíti az informatikai képzés előnyeivel kapcsolatos hipotézist: elemzéseink ezt az előnyt kimutatták mind az alap-, mind a mesterképzés esetében is (lásd az 5. és 6. táblázatot). Végül a harmadik hipotézisünk mindenképpen releváns abban az értelemben, hogy bizonyos képzési területeken jobban, más képzési területeken pedig kevésbé számít, hogy melyik felsőoktatási intézményben tanult valaki. Ezt a feltételezést a harmadik hipotézisben formálisan is nevesített területek közül végül leginkább a gazdaságtudományi képzés tekintetében igazolják az adatok. A vártnál jobb a helyzet a bölcsész tudományi területeken végzett pályakezdő diplomások esetében, náluk intézményi hatás kevésbé mutatkozik.

Kutatási eredményeink alapján elemzésünk részben megerősített korábbi ismereteket, de szolgált új információkkal is.

1. A BA képzésből kikerülő hallgatók valamivel kisebb arányban szereztek állást, mint azok, akik azonos képzési területen MA vagy osztatlan képzésben tanultak. Az eltérés összességében nem nagy (10 százalék alatt van), s ebben nyilván szerepet játszik az is, hogy ezeknek a hallgatóknak az esetében egy nagyon erős alternatíva, hogy tovább tanuljanak MA szinten. Ugyanakkor az eredeti oktatáspolitikai elképzelés szerint az alapképzésnek már önmagában piacképes (gyakorlatias) diplomás képesítést kellene adnia. Nem zárhatjuk ki, hogy erről jelenleg a munkaerőpiac, a munkáltatók sincsenek igazán meggyőződve. Jelentősebb (10 százalék feletti) a BA szinten végzettek hátránya az agrártudományi, gazdaságtudományi, természettudományi képzésben. Miközben minimális a különbség (5 százalék alatti) az informatikusok vagy a pedagógusok eseté-

ben, vagyis a két – egymástól persze, amint szó volt róla, igencsak eltérő jellemzőkkel bíró – „hiányszakma” esetében.

2. Ebből adódóan, alapképzést követően, az abszolutórium megszerzése után (is) az informatikusok és a pedagógusok jutnak leginkább álláshoz; az állástalálás esélye minden más álláskereső esetében rosszabb. A BA képzés hátrányát jelzi az is, hogy a mester-, illetve osztatlan képzésből kikerülők esetében nincs ekkora különbség az egyes képzési területek között. De az állástalálás valószínűsége az MA szintről kilépve is rosszabb a bölcsészettudomány, a művészet, a sporttudomány, a társadalomtudomány, vagy a természettudomány területén végzetek körében.

3. Egyértelmű, hogy bizonyos képzési területeken gyorsabban lehet a végzést követően álláshoz jutni. Nem újdonság, hogy az informatikusok ebben a tekintetben majd mindenkit megelőznek. A BA szinten végzetek esetében csak a pedagógusok, valamint az orvos- és egészségügyi területről érkezők vannak hasonlóan jó helyzetben. Mindkét területen erős a képzés és a munkáltatók közti kapcsolat, ami segítheti a gyorsabb állástalálást. Emellett mindkét esetben jelentős a munkaerőhiány is, hiszen kevésbé vonzó, rosszabbul fizetett munkákról van szó, vagyis az előny bizonyos értelemben hátrány következménye. A mester- és osztatlan képzés esetében pedig lényegében minden más képzési terület végzőseinek több időre van szükségük az első állás megtalálásához. Ezen a szinten az informatikusok mellett a jogi és műszaki képzésből kikerülők helyzete nem sokkal rosszabb.

4. Kutatásunk kimutat bizonyos (minőségi?) különbséget a felsőoktatási intézmények között. Az erre vonatkozó statisztikai elemzésünkben (7. táblázat) az intézményekhez köthető szórás mértéke volt az a mutató, amivel az intézményi különbségeket közelítettük. Eredményeink szerint úgy tűnik, a gazdaságtudományi képzés esetében számít a leginkább, hogy hol tanul valaki, s ez a hatás jelen van az állásszerzés esélyében éppúgy, mint a szükséges idő hosszában mind az alapképzés, mind a mesterképzés esetében. Ráadásul, ennek a képzési területnek az esetében a megfigyelések száma sem alacsony, ami lényeges az eredmény értékelése szempontjából. Ezen túlmenően még leginkább a művészeti és művészetközvetítői területről, illetve a társadalomtudományi képzésről mondható el, hogy a felsőoktatási intézmény maga is hatással van az állásszerzésre. Összhangban azzal, amit a diplomák jelzésértékének változásáról írtunk, a jelenséget úgy értelmezzük, hogy a munkáltatók az ilyen pályakezdők tekintetében kénytelenek egy alternatív jelzésre hagyatkozni, vagyis a képző intézmény „értékére”, ha bizonytalanok abban, hogy az adott képzések esetében milyen valóságos tudás, ismeret, kompetencia áll a diploma mögött. E magatartás racionális a munkáltatók részéről, mivel ezzel az inkongruencia veszélyét igyekeznek csökkenteni, illetve jobb minőségű munkavállalókat szeretnének maguknak biztosítani. Jellemző módon a jogi, az orvostudományi vagy a pedagógusképzés jelentik azokat a területeket, ahol a felsőoktatási intézmény hatása a legkevésbé van jelen az állásszerzés folyamatában. Az intézményi hatás inkább van jelen az állástalálás esélyének, mint az ehhez szükséges időtartamnak a különbségében.

A kutatás eredményeinek értékeléséhez hozzátartozik, hogy számba vegyük az *elemzés korlátait*, amelyek egyfelől az adatforrás terén, másfelől a választott elemzési eljárásban mutatkoznak meg. Újra utalunk arra, hogy ez az elemzés olyan friss diplomások adatain készült, akik csak a végzés után kezdtek állást keresni, vagyis nem dolgoztak az abszolutórium megszerzésekor. Ez feltehetően eltérő mértékű „szelekciót” jelent a

különböző képzési területek esetében. Emellett bizonyos képzési területeken és bizonyos abszolutoriumi éveket tekintve a (DPR-forrásból származó) megfigyelések száma is alacsonyabb volt, ami miatt esetleg az eredmények megbízhatósága sem azonos mértékű. Ilyen okból (is) szerencsés lenne az elemzés tanulságait a DPR-adatoknál teljesebb körű adatokon is megvizsgálni, ellenőrizni. Fontosnak tartjuk, hogy az ilyen és ehhez hasonló elemzéseket a szakértők ne csak a DPR-adatokon végezzék el, hanem egyesített adminisztratív adatbázisokon (AAE) is. Bizonyos információk ott esetleg nem érhetőek el, de az adatforrás megbízhatóbb, az elemszámok nagyobbak, kevésbé áll fenn a nem válaszolásból és az önszelekcióból adódó mintatorzulás, amelyen valójában a leggondosabban elvégzett súlyozás sem tud igazán segíteni. Ugyanakkor egy módszertani elemzés szerint a DPR-adatokban az önszelekció nem okoz jelentős eltéréseket (Horváth 2018).

Tartalmilag ez a tanulmány csak két konkrét aspektusból vizsgálta a felsőoktatásból a munkaerőpiacra való átmenet folyamatát. Fontosnak tartjuk, hogy a továbbiakban a szakértők elemezzék azokat a kutatási kérdéseket is, amelyek az itt felvázolt szélesebb szakirodalmi háttér tükrében szintén relevánsak. Különösen érdekes lehet a végzettség és a végzett munka összhangjának elemzése, az alulfoglalkoztatás (vagy túlképzés) vizsgálata a különböző végzettségi szintek (alap- és mesterképzés), illetve képzési területek esetében, adott esetben a felsőoktatási intézmények közti különbségek figyelembevételével. Célszerű lenne vizsgálni, hogy az állástalálás valószínűsége, illetve az álláskeresés időtartama hogyan alakul a közszféra és a versenyszféra esetében. Fontos lenne más függő változók meghatározása és elemzése, egyfelől nyilvánvalóan a pályakezdő diplomások kereseti lehetőségeinek vizsgálata, szintén az eddigiekben differenciált módon. Lényeges, hogy a végzős diplomások esetében a pályakezdés mennyire flexibilis körülmények között valósul meg, a pályakezdő állás milyen munkaszerződést, milyen feltételeket jelent a fiatalok számára. Hosszabb távon vizsgálható lenne, hogy az első, pályakezdő állást követően mi történik, az első állás „ugródeszka vagy csapda” a fiatal számára: tovább tud lépni egy karrierúton vagy megreked egy tanulmányaihoz esetleg nem illő, kedvezőtlen helyzetben.

IRODALOM

- ALLMENDINGER, J. (1989) Educational Systems and Labor Market Outcomes. *European Sociological Review*, Vol. 5. No. 3. pp. 231–250.
- BECKER, G. S. (1962) Investment in Human Capital: A Theoretical Analysis. *The Journal of Political Economy*, Vol. 70. No. 5. pp. 9–49.
- BECKER, G. S. (1964) *Human Capital. A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education*. New York, NBER / Columbia University Press.
- GALASI P. (2002) Fiatal diplomások a munkaerőpiacon a tömegesedés időszakában. *Educatio*, Vol. 11. No. 2. pp. 227–236.
- GALASI P. (2004) Túlképzés, alulképzés és bérhozam a magyar munkaerőpiacon. In: FAZEKAS K. & VARGA J. (eds) *Munkaerőpiaci Tükör 2004*. Budapest, MTA Közgazdaságtudományi Intézet és Országos Foglalkoztatási Közalapítvány. pp. 72–80.

- GALASI P. (2005) Felsőfokú végzettségű pályakezdők a munkaerőpiacon. In: GALASI P. & VARGA J. (eds) *Munkaerőpiac és oktatás*. Budapest, MTA Közgazdaságtudományi Intézet.
- GANGL, M. (2002) Changing Labour Markets and Early Career Outcomes: Labour Market Entry in Europe Over the Past Decade. *Work, Employment and Society*, Vol. 16. No. 1. pp. 67–90.
- GIRASEK E., HOSZNYÁK A. & VERES E. (2019) *Diplomás pályakövetés 2017*. https://www.felvi.hu/pub_bin/dload/felsooktatasi Muhely/DPR/DPR_Gyorsjelentes_2017.pdf [Megtekintve: 2019. 10. 28.]
- HORVÁTH Á. (2018) Önszelekciós mechanizmusok és torzító hatások a magyarországi diplomás pályakövetési kutatásokban. In: ENDRÖDY-NAGY O. & FEHÉRVÁRI A. (eds) *Innováció, kutatás, pedagógusok*. (Héra évkönyvek V.) Budapest, Hungarian Educational Research Association. pp. 68–83.
- HRUBOS I. & POLÓNYI I. (2000, eds) Felsőoktatás, tömegoktatás. *Educatio*, Vol. 9. No. 1.
- ILO (2015) *Non-standard Forms of Employment. Report for Discussion at the Meeting of Experts on Non-standard Forms of Employment*. Geneva, International Labour Office.
- ILO (2018) *World Employment and Social Outlook: Trends 2018*. Geneva, International Labour Office.
- KERTESI G. & KÖLLŐ J. (1997) *Kereseti egyenlőtlenségek Magyarországon*. Budapest, MTA Közgazdaságtudományi Intézet.
- KERTESI G. & KÖLLŐ J. (2005) Felsőoktatási expanzió, „diplomás munkanélküliség” és a diplomák piaci értéke. *Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek*, 2005/3, Budapest, MTA Közgazdaságtudományi Intézet – Budapesti Corvinus Egyetem.
- KERTESI G. & VARGA J. (2005) Foglalkoztatás és iskolázottság Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, Vol. LII (július–augusztus). pp. 633–662.
- KÉZDI G. (2004) Iskolázottság és keresetek. In: FAZEKAS K. & VARGA J. (eds) *Munkaerőpiaci Tükör 2004*. Budapest, MTA Közgazdaságtudományi Intézet és Országos Foglalkoztatási Közalapítvány. pp. 43–49.
- LAKATOS M. (2016) Képzettségek és foglalkozások megfeleltethetősége. *Educatio*, Vol. 15. No. 1. pp. 84–99.
- MINCER, J. (1958) Investment in Human Capital and Personal Income Distribution. *The Journal of Political Economy*, Vol. 66. No. 4. pp. 281–302.
- MINCER, J. (1974) *Schooling, Experience and Earnings*. New York, NBER / Columbia University Press.
- MINCER J. (1991) *Education and Unemployment*. NBER Working Paper No. 3838.
- NÉMETH R. (2015) Oksági következtetés az empirikus szociológiai kutatásban. *Szociológiai Szemle*, Vol. 25. No. 2. pp. 2–30.
- POLÓNYI I. & TÍMÁR J. (2001) *Tudásgyár vagy papírgyár*. Budapest, Új Mandátum.
- RÓBERT P. (2002) Átmenet az iskolából a munkaerőpiacra. In: KOLOSI T., TÓTH I. GY. & VUKOVICH GY. (eds): *Társadalmi riport 2002*. Budapest, TÁRKI. pp. 220–232.
- SCHOMBURG, H. & TEICHLER, U. (2007) *Higher Education and Graduate Employment in Europe: Results From Graduates Surveys from Twelve Countries*. Dordrecht, Springer.
- SCHOFER, E. & MEYER, J. W. (2005) The Worldwide Expansion of Higher Education in the Twentieth Century. *American Sociological Review*, Vol. 70. No. 6. pp. 898–920.
- SHAVIT, Y. & MÜLLER, W. (1998) *From School to Work. A Comparative Study of Educational Qualifications and Occupational Destinations*. Oxford (UK), Oxford University Press.

- SPENCE, M. (1973) Job Market Signaling. *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 87. No. 3. pp. 355–374.
- SPENCE, M. (1981) *Market Signaling: Informational Transfer in Hiring and Related Screening Processes*. Cambridge, Harvard University Press.
- TEICHLER, U. (2000) Graduate Employment and Work in Selected European Countries. *European Journal of Education*, Vol. 35. No. 2. pp. 141–156.
- VARGA J. (1995) Az oktatás megtérülési rátái Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, Vol. XLII. No. 6. pp. 595–605.
- VEROSZTA Zs. (2010) A munkaerőpiaci sikeresség dimenziói frissdiplomások körében. In: *A frissdiplomások helyzetének főbb dimenziói. Diplomás pályakövetés IV*. Budapest, Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft. pp. 11–36.
- WOLBERS, M. (2007) Patterns of Labour Market Entry: A Comparative Perspective on School-to-Work Transitions in 11 European Countries. *Acta Sociologica*, Vol. 50. No. 3. pp. 189–210.
- ZERÉNYI K. (2017) A képzettség és a foglalkozás közötti kongruencia/inkongruencia hazai és nemzetközi kutatási eredmények tükrében. *Neveléstudomány*, Vol. 5. No. 1. pp. 15–21.